

Az egyház mint közösség

Magyar történelmi minták

Prof. Andrásfalvy Bertalan – VOLT MINISZTER

1931. november 17, magyar néprajzkutató, egyetemi tanár, politikus, országgyűlési képviselő, 1990 és 1993 között művelődési és közoktatási miniszter, Pécs díszpolgára. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán végzett előbb román-magyar, majd muzeológia-néprajz szakon. Több helyen dolgozott muzeológusként és tudományos munkatársként. 1960-ban költözött Pécsre, az 1990-es években Hosszúheténybe költözött. 1960 és 1976 között a pécsi Dunántúli Tudományos Intézet, 1976 és 1977 között a Baranya Megyei Levéltár tudományos főmunkatársa, majd 1985-ig a pécsi Janus Pannonius Múzeum néprajzi osztályvezetője volt. Ezután 1989-ig az MTA Néprajzi Kutatócsoportja főmunkatársaként, majd osztályvezetőjeként dolgozott. 1989 és 1990 között a Janus Pannonius Tudományegyetem (JPTE) docense, néprajzot tanított, a tanszék megszervezése az ő feladata volt. 1971-ben a néprajztudományok kandidátusa, 1990-ben doktora lett. Az MDF tagjaként az 1990-es országgyűlési választáson egyéni jelöltként bejutott az Országgyűlésbe (Baranya megye 1. vk., Pécs). 1990-ben kinevezték a rendszerváltás utáni első művelődési és közoktatási miniszterré az Antall-kormányban. Ezt a posztot 1993-ig töltötte be (öt Mádl Ferenc későbbi köztársasági elnök követte). Végrehajtotta a rendszerváltás által megkövetelt változásokat a magyar kulturális életben. 2005-ben távozott az MDF-ből és a Lezsák Sándor által alapított Nemzeti Fórum tagja lett. Több keresztény szakszervezet elnöke volt. 1993 és 2001 között a JPTE egyetemi tanára volt, 2001-ben nyugdíba vonult. 1990 és 1997 között a Magyar Néprajzi Társaság elnöke volt. 2010. szeptember 1-jén Pécs Díszpolgárává avatták. Nős, házasságából három fiúgyermekük született.

Az Egyházfórum múlt év őszén indított sorozatában a megszólalók hitükről, vallásosságukról vallanak. Az Isten-kereső ember szólt, szólal meg a maga életéről és meggyőződéséről – vagy kétségeiről, tanulságul, biztatásként és erősítést, reményt kérve-kívánva a résztvevőktől is. Így ennek a mai este nének és kitűzött témájának is van személyes indítéka: a hitét kereső, hitéért küszködő ember eljut odáig, hogy a hit bizonyosságát, meggyőző élményét, kinyilatkoztatását ugyan kegyelmi ajándékként várja az Úrtól, de azzal is próbálkozik, hogy a hit gyakorlásával előkészítse ajándékát. Ez pedig a szeretet parancs teljesítésére való igyekezet.

A szeretet nem érzelem – (ha az, az nagy ajándék!)- hanem elsősorban parancs, a legfőbb. Érzelmet nem lehet parancsba adni,

de a szeretetet gyakorolni lehet. Ez feltételezi az emberi kapcsolatot, a közösséget. A közösség, - ember és ember közti állandósított kapcsolatrendszer, állandó feladat. A közösség alkotása, létrehozása, fenntartása, működtetése, - a szeretet parancs teljesítése. Más szavakkal, az egyház, a Krisztusban hívők közössége, Vele és a tagok egymásközti közössége, nem állapot, hanem feladat, állandóan teljesítendő parancs. A teremtés nem állt meg a hetedik napon, hanem a Világ végezetéig tart, és ebben én, te, mi, mindenki meghívott teremtő társ. Teremtésünk nem más, mint a szeretet parancs teljesítése, gyakorlása. Az egyén, az ember egész életében keresi, óhajtja, szomjúhossa a közösséget, a kapcsolatot a másik emberrel és Istent is ebben a kapcsolatban találhatja meg. Kevés

ember kapja meg az Istennel való közvetlen kapcsolat élményét, a szenteknek jutott kegyelem ez. Mi csak a szeretet-éhes emberrel találkozunk nap-mint-nap. Mert ugyan mikor adtunk italt, kenyeret, ruhát, vigasztalást, látogatást az Istennek, kérdik a jobboldalra állított üdvözültek az Úrtól. „ Amit egynek is a legkisebbeknek adtatok, azt nekem adtatok, ” - válaszolja az Isten.

Az Isten-kereső ember – közösségkereső ember. A másik út, amelyik ehhez a témához vezetett, - nagyképűen tudományosnak nevezhetném. Mint néprajzkutató vizsgálok a kultúrát. A kultúra nem más, mint emberi szükségletekre adott, létrehozott válaszok, eszközök és módszerek összessége, melyekkel ezt a szükségletet kielégítjük. Kielégítetlen szükségletek az ember és az emberi társadalom pusztulásához vezetnek, súlyos testi és lelki bajokon át. A közösség, közösségbe, közösségekbe való tartozás egyik legfontosabb szükséglete az embernek, erről szól Kopp Mária és Skrabszki Árpád, A magyar lelkiállapot c. könyve. Lényege ennek a kötetnek az, hogy a magyarországi népesség nemzetközi összehasonlításban is magas betegség-mutatói, rossz egészsége, az emberi kapcsolatok gyengeségére, közösségek hiányára vezethető vissza.

Sokféle emberi kapcsolat és közösség létezik. Egy részük pusztán evilági, materiális szükségletek kielégítésére jött létre, más részük túllép az anyagi világ határain. Mai ismereteink alapján joggal föltételezzük azt, hogy valamikor, a kezdetekkor, a közösségek ilyen szétválásáról még nem beszélhetünk, egyazon közösségnek voltak materiális és transcendentális tartományai. A történelem során ezek szétválhattak, de a világi közösségek tagjai egyben arra is törekedtek, hogy vallási, egyházi közösségeket is alkossanak. A kétféle közösség kapcsolata a történelemben ellentmondásos. A

világi-állami szervezet, közösség ellentétbe is kerülhet az egyházi, lelki közösségekkel. Nem csak úgy, hogy ütköznek, hanem úgy is, hogy az egyik a másikat kiszolgálja, vagy kiszolgálásra kényszeríti. Mielőtt ezzel a kérdéssel foglalkoznánk, tekintsük át az emberi kapcsolatok rendszerét, a közösségeket, elsősorban a magyar néphagyományban és történelemben.

Kétségtelen, hogy minden közösség és kapcsolat alapja a házassági kapcsolat, az arra épülő családközösség. Jobb szó híján, valláserkölcscileg is a házasság az alapja minden más közösségnek. Ebben a közösségben kell elsajátítani a minden más, nagyobb közösség létrehozásához, működtetéséhez elengedhetetlenül szükséges közösségi érzést, a szeretetet.

Ugyanakkor nem ez a legértékesebb közösség. Igaz, hogy a két ember házassági kapcsolata olyan erős, hogy ezért mindketten /ha kell/ elhagyja apját és anyját is, és lesznek egy test és egy lélek, de, halljuk a figyelmeztető szót is, „ aki jobban szereti apját, anyját, testvérét, feleségét, mint engem, nem méltó hozzám”. Ez az Isten-kapcsolat tulajdonképpen az egyetemes szeretet parancsa, melyet nem akadályozhat meg egy szűkebb emberi kapcsolat. Más helyen pedig azt olvassuk, hogy „nincs nagyobb szeretet annál, mint aki életét adja barátaiért.” A házastársi- családi kapcsolatnál nagyobb közösség, több lélek együttesét jelenti a „barátok” köre... Nehéz lenne ezt közelebbről, a Mester szavaival is akár megmagyarázni. De ezért hagyták ott hitvesüket, családjukat annakidején a török támadás kivédésére Hunyadi János vezetésével és Kapisztrán János lelkesítésére a magyarok 1456-ban, vagy ugyanezen célért Dózsa György keresztesei családi tűzhelyüket.

Eddig az elmélet, lényegében kifejtetlenül az Írás alapján.

Lássuk most már a közösségek rendszerét a magyar hagyományban. Emlékezés és láttelep a transzcendentális dimenziójú közösségekről.

A család kétségtelenül egyetemes emberi kisközösség, de ennek több, történetileg és tájilag is változó megvalósulási formája ismert. Például az ország nagy részén a 19. századig megfigyelhető volt a nagycsaládi rend, melyben a házas ifjak nem alkottak külön háztartást, hanem párjukkal és gyermekeikkel nagycsaládi közösségben éltek, egy házban, egy birtokon. De ez periódusosan két generáció után felbomlott, „szétválakoztak,” ha a nagycsalád lélekszáma felduzzadt, ezután a kis családok fokozatosan és a nagycsaláddá válás folyamata újra megkezdődött. (A magyarországi németek a 18. században már nem hoztak létre nagycsaládot. A felnőtt férfiak házasság után külön családot képeztek, egy maradt csak a házban és a vagyonban, a többit kifizették. Ez sem élt egy háztartásban szüleivel, szerződésileg biztosította megélhetését és az öreg házaspár külön kis házat, lakószobát-konyhát kapott, külön kenyéren élt.) A vér szerint létrejött család, a nagy és kicsi egyaránt, kiegészült éppen a vallási élet közösségében, a keresztszülőkkel. Ez régen nem lehetett rokon. Gyermekei keresztanyját a nő még kislány-korában választotta ki, 13-14-éves korban kérte fel az egyiket barátnői közül, akit ezután mátkámnak szólított. Ez látta el az évek múltán asszonnyá lett barátnőjét szüléskor egy hétig az egész családjával együtt a paszittal, kerülővel, rodinával vagy komakosárral, hogy a gyermekágy ideje alatt nem legyen semmi gondja a háztartással. Ugyanez az mátká, ill. komaasszony tartotta keresztvíz alá az újszülöttet. Ő oktatta ki később, 15-16 évvel a kislányt a nemi erkölcsre, házaseletre is. Amikor a keresztelési anyakönyvek vezetését elrendelték, hazánkban a 16-17. században,

az egyik indok éppen az volt, hogy rögzítsék, ki a felelős a leány, fiatalasszony erkölcséért. Lakodalomban a keresztanya a legfőbb méltóság, a nyoszolyó-asszony, aki megveti a fiatalok nászágját. Ez Európa-szerzte így volt. A néphagyományban számos szokás maradt fenn e erkölcsi kapcsolat ill. kötelesség teljesítésének igazolására. Ezt a kapcsolatot már „egyházi” transzcendentális kapcsolatnak is nevezhetjük, hiszen a keresztelés szertartásában a keresztszülő tesz fogadalmat a törvények betartására az újszülött nevében. A keresztszülői funkció fontosságát jelzi, hogy annak, akinek nem volt saját gyermeke mellett keresztgyermeke is, koporsóba-helyezéskor nem kulcsolták össze imára a kezét. Mivel a keresztelés régen húsvét idején történt, a húsvét volt a mátkaválasztás és a keresztgyermekek rendszeres meglátogatásának, megajándékozásának mindmáig is kitüntetett ideje.

A keresztszülőknek ez a kötelessége nagyon időszerű lenne napjainkban, mivel még keresztény családokban is a hit és erkölcs kérdéseiről nyíltan ritkán beszélnek a szülők gyermekeikkel. Nyilván, megvannak ennek a lélektani okai is.

A család, mint szakrális közösség jelent meg az étkezések előtti és az esti imában. Mintegy 10 évvel ezelőtt kiállítás nyitottam Baján. A bukovinai Hadikfalváról származó festőművész egyik nagyobb, többalakos festményének az volt a címe: parola. Azt ábrázolta, hogy a II. Világháborúig az volt a szokás, hogy a család, a szülők, gyermekek, nagyszülők együtt mondták lefekvés előtt az esti imát, majd annak végeztével a gyermekek sorban megcsókolták a szülők kezét. Ez volt a parola.

A család közös esti imájára több helyről is vannak feljegyzések. A 20. század közepének idősebb tagjai arról is tudtak, hogy régen / talán gyermekkoruk idején, vagy még az-

előtt/ az esti imához a sarokasztalhoz gyűltek össze, s le is térdeltek hozzá. Később az imádkozás az ágy előtt vagy abban és egyre inkább halk, hangtalan, egyéni lett. Közösen imádkoztak katolikus vidéken a déli harangszókor. Abbahagyták a munkát és felállva, vagy a harangot rejtő templomtorony, vagy a nap felé fordulva imádkoztak. Minden jelentősebb munka fohással, keresztvetéssel indult: szántás, kocsiba-fogás, aratás stb. Kenyérsütésnél pedig a vakarék, a kolduscipő mindig elkészült a szegények számára. A lakószoba, vagyis a ház megszentelt sarka az asztal és sarokpad feletti rész, a szentképek helye. Itt égettek mécesest is a keleti rítus követői az ikonok előtt. Az ajtó mellett volt a szenteltvíztartó, a mestergerendán a biblia és szentelt barka. Már a 16. századtól általános lehetett a biblia-olvasás. Az átlag nem tudott írni, de az olvasást, ha lassú ütemben, a férfiak elsajátíthatták. Nem a reformáció hozta be a parasztházakba a szentírást.

Hosszan lehetne írni még egyes, családi közösségben folytatott szertartásokról. A karácsonyi asztal felkészítéséről, a halottak emlékére kített falatokról, a különféle dramatikus népszokások házi befogadásáról, például beltlehemezés, háromkirály-járás, gergelyezés, németeknél a krisztkindlízés, bölcsölcske-járás, melyek többnyire alkalmilag egy tágabb közösség képviselőit is befogadják. De arról is tudunk, hogy sokféle a mezőre munkára kivonuló család a szekéren vagy a mezőn is énekelt. (Ének mindig vallásos éneket jelent, a világi neve dal, nóta!) A családot érintő nagyobb események azonban már egy nagyobb közösség bevonásával, annak részeként kaptak ünnepi formát. Lakodalom, keresztelő és temetés egyaránt túl van a családi közösség határain, de még nem érintik egy egész falu, egy templomhoz tartozó település egészét, de az egyházi és világi közösség még nem szakadt szét.

Valamikor, megtelepülésünk első századaiban egy egy nemzetség, rokon családok kisebb –nagyobb közössége alkotott egy falut. A nemzetségi falu emléke bizonyos, kisfalvas vidékeken a 20. századig fennmaradt. Például a baranyai Hegyhát falvaiban még úgy tanították a gyermekeket e század első felében, hogy minden asszonyt aki a faluban született, azt nénémnek, nénémaszónynak kell szólítaniuk, aki más faluból jött, azt ángyomnak- E megszólítás ugyanis az első esetben a vérszerinti rokonnak, a második esetben a vérszerinti rokon feleségének járt. Ez a kis falu még nem rendelkezhetett sokáig, sokhelyütt máig, templommal. Szent István tíz falut kötelez egy templom építésére. és rendel minden templom és pap szolgálatára két jobbágy-családot, telket. A templomos falu már nagyobb közösség, azt tizedekre osztották fel. Egy tized annyi mint egy nemzetségi faluközösség, a hitélet egysége is. A tized egyházi és világi közösség is. Halottjaikat együtt virrasztják, temetik el, lakodalomban, keresztelőben, toron mindenki vendég. Közösen építkeznek, összesegítenek nagyobb munkákban. Gyakran külön legelőjük, nyájaik vannak és tartanak, ha kell őrseget veszedelmes időben. Általában egy utca, a határba kivezető végében gyepekükapu. Aki olvasni tud köztük, azt hívják bibliából felolvasni, aztán ő lehet licenciátus, papot helyettesítő imavezető a török korban. A tized tehát, például a Székelyföldön, mint egy nemzetségi falu.

A templom és pap el- ill. fenntartása több tizedből, szerből álló nagyobb falu, több kis falu közös feladata. Erdélyben ez az egyházmegye, élén áll a mindenki részvételével választott egyházfi vagy megyebíró, aki lényegében a később kialakult nagybirtokos kegyúr jogait gyakorolja. Ő hívja meg a papot, az iskolamestert, gondoskodik az egyházmegyei egyházi közösség működéséről. Bizonyos bi-

rői hatalma is van, erkölcsöt érintő bűnökben ítélkeznek is. Az Erdélyben fennmaradt írásbeli feljegyzések szerint, a például a paráznaság bűnébe esők a következő büntetéseket kapták, amit később, az 1619-es Approbata Constitutióban a fejedelem is megerősített: A nős parázna személyeket halállal büntették, mint a házasságtörőket. Ha a nőtlenek vétkeznek és elveszik a leányt, elkerülnek a pelengérezést, de úgy, mint ahogy a reformátusoknál fennmaradt tovább az egyházkövetés, a közösség nyilvánossága előtt kellett bocsánatot kérniök. Ebben a törvénykezésben nem volt különbség, a jobbágy, a szabad és a nemesember egyforma büntetést kapott, sőt, a nemesember gyermekei „duplán” büntetődtek. Ez az egyházi önkormányzat nem a reformációval jött be a katolikusok közé, viszont reformátusoknál tovább megmaradt a papmarasztás szokása. A meghívott papnak egy év után lejárt a megbízatása, csak akkor maradhatott, ha marasztalták. Ezzel elkerülték az elküldés kényes helyzetét. Szigorúan szabályozták a vásár- és ünnepnapok megülésének rendjét. Reggel 9 órakor reggeli ima, ezután prédikáció, tízkor mise vette kezdetét. Ezután voltak a közérdekű hirdetések. Délután 3-kor került sor az ifjak „tanyítására”, azt a fiút vagy leányt, aki ezen nem vett részt, keményen megvesszőzték. 4 órakor vecsernye vagy litánia következett, majd „estvéli imádságra, a ciboriummal való áldásadatásra” került sor. Bírságolták a szentmiséről, istentiszteletről távolmaradókat. Aki „haszontalan dologban töltené el az időt a prédikáció alatt,...a megye kézi kalodát csinálván, abban rakják és az egy napot abban töltse el.” A 17. század végéig még olyan szigorúan büntették a káromkodókat, hogy nemegyszer nyelvéből vágtak ki egy darabot, a visszaesőt pedig megkövezték. Vagyis az egyházmegye, 2-3-4 kis falu egyházi önkormányzata, saját vezetéssel, bírósággal és vagyonnal rendelkezett

és gondoskodott a papról, templomról, iskoláról és oktatásról, valamint a közösség erkölcsének védelméről is.

A magyarországi városokban, hasonlóan szinte egész Európában, a hitélet kisebb egységekben folyt. Elsősorban a hasonló foglalkozást, ipart űző mesteremberek alkotta érdek- és szolidaritás- szövetsége, a céhek kereteiben. A céh tehát világi és egyben vallási közösség is.

Sopronban fennmaradt írások segítségével az 1400-as évek elejétől tudjuk nyomon követni a céhek, és később azokon belül szervezett társaságok vallásos életét. Itt a város által jóváhagyott szabállyal rendelkezett a halászok, a bognárok, a kovácsok, a szabók, a vargák, a posztósok céhe, akiknek tagjai nemcsak az egyháznak, hanem a céheknek is adományoztak ingóságokat és ingatlanokat is a céhélet ünnepélyesebbé tételére, a szegények megsegítésére és lelkük üdvösségére alapítványokat tettek. Ezekkel az alapítványokkal a 16. századra már 19 oltáros papi állást biztosítottak. Az alapítványt elnyert pap meghatározott napokon szentmiséket mutatott be az alapító lelki üdvéért. A céhek oltárt választottak és tartottak fenn a templomokban, ezt a céh díszítette, gondozta és az oltár papját kérte fel a céh lelki életének vezetésére. Anélkül, hogy a középkori céhélet bemutatására vállalkoznánk, csak néhány fontos vonására hívom fel a figyelmet. Az ipart csak céhes keretben lehetett folytatni. A céh gondoskodott a szakmai nevelésről, a fiatalok kiképzéséről, szabályozta az egyes céhtagok piachoz jutását. Megőzvegyült céhmester-asszonyt lehetőség szerint céhbéli ember vette feleségül. Közösön vettek részt ünnepeken, istentiszteleten, és kölcsönösen minden céhtagokat illető eseményen, lakodalmon, keresztelőn, temetésen. Körmenetben, ünnepélyeken, búcsúkon saját zászlójuk alatt közösön vettek részt.

Voltak azonban nagy számmal a városnak olyan polgárai és lakosai, akik egyik iparos-céhbe sem tartoztak. Így mindenekelőtt a város előjárói és alkalmazottai, a papok, a föld-és szőlőművesek, napszámosok és családtagjaik. Ezek között is alakultak olyan tömörülések, amelyeknek célja a céheken kívül álló tagok vallási életének ápolása, a tagokról való gondoskodás volt a bajok, betegségek, nyomor vagy elhalálozás idején. Ezek voltak az egyházi céhek. Nem mesterség vagy vagyonyvédelmet nyújtottak tagjaiknak, hanem tisztán vallási életük ápolását és a felebaráti szeretet gyakorlását tartották feladatuknak.

A legrégebbi volt a Szent György Társulat, amibe minden városi tanácsosnak és papnak be kellett lépnie. Kezükben volt a város világi és egyházi vezetése. 1442-ben külön papi céh is alakult, vezetője a prépost volt. hasonló bel-és külföldi imatársulattal imaszövetséget kötöttek és így erősítették egyházi érzésüket. A reformáció idején elhalt a buzgóság, sőt, nem egy céh és társulat vegyes volt felekezeti szempontból, de ez 1550 után megszűnt.

A céheken belül is alakultak jámbor társulatok. Így a halászok Szent Anna, a molnárok Szent Farkas, a takácsok Három Király, a mészárosok Szent Jakab társulata. A 16. század végére 6 egyházi társulatmaradt fenn Sopronban. Szentlélek Céh, Szent Anna Céh, Szentháromság Céh, Szűz Mária Tisztulásának Céhe, Szegény Lelkek Céhe, Nyomorultak Céhe. Pontos számadásaik is fentmaradtak néhány évtizedről. Ezek szerint a céheknek tetemes vagyonuk gyűlt össze végrendeletekből és adományokból. Saját földjük és több szőlőkertjük is volt, nem kis jövedelemmel. A céh kasszájából segítették a tagokat szükség idején, de például segítséget arra, hogy a beteg tagok a balfi gyógyfürdőbe látogathassanak. A Szegény Lelkek Céhe feladata volt, hogy a soproni halottak és a tisztítóházban szenvedők lelkét szentmiséssel és

imádságokkal segítsék. A Nyomorultak Céhe gondoskodott az elhagyottak és kivégzettek temetéséről. A céhek minden évben egyszer vagy kétszer összegyűltek, meghallgatták a számadást, ha kellett új tisztségviselőket választottak és végül egy lakomát tartottak. Nyilván tartották a rászorulókat, látogatták a betegeket, ápolták őket és mindegyikük részt vett az egyes tagok temetésén. Ők látták el az 1664-es Szentgothárdi csata után sebekben és pestisben meghalt 87 embert ők temettek el, és 1683-ban is sok elesett katonát és megfagyott menekültet.

1565-ben Sopron város kimondta, hogy az evangélikus hitet fogadja be, és ezzel évszázados viszály indult meg a katolikusok és főként lutheránus protestánsok közt. 1622 után több alkalommal Sopronban tartott országgyűlések után szerveződik csak meg a katolikus egyház, Státus néven. A Katolikus Státus, a későbbi Katolikus Konvent, a Krisztus Teste Társulat háza, szölei és vagyona alapján, a város katolikusainak érdek és egyházi szövetsége. 1700-ban a fentebb felsorolt 6 egyházi céh örököséként alakult meg a Katolikus Konvent. Elnöke a mindenkori városi tanács katolikus főtisztviselője, tagjai a városi tanács katolikus tagjai és akiket még ezek tagjai sorába választott a város katolikus polgárai közül. Tagok száma 40 körül volt. feladata volt, hogy őrkdött a katolikusok jogai felett, segítette az egyházat anyagilag, olyan ügyekben, melyekben a város, mint kegyúr nem volt köteles, figyelemmel kísértte a katolikus iskolákat, a régi céhek alapszabályai szerint támogatta a szegényeket, a szabaduló iparostanoncokat, eltemette a szegény és hozzátartozók nélkül elhunytakat. Választott segítője volt a gondnok és a jegyző. A konventnek tetemes ingatlan vagyona volt, házakban és szőlőkben, ezeket kezelte a gondnok. A konvent volt tehát a katolikus egyházközség. Elnöke választott világi volt,

helyettese a mindenkori városi plébános. Később több plébánia is tartozott a konvent alá, ezek fenntartásáról is a konvent gondoskodott. A városnak tehát plébános-választási joga volt, és ebben teljesen a székelyföldi megye élén álló egyházi ill. megyegyűlés autonómiájával rendelkezett.

Nincs idő, hely most a Soproni Konvent működésének és történetének részletes bemutatására, csak utalnék Bán János: A Soproni Katolikus Konvent története c. könyvére, melyet Dr Kovács József László egészített ki és szerkesztett meg több, soproni történész bevonásával. (Megjelent 2000-ben, a Konvent megalakulásának 375. évfordulójára Sopronban. Ajánlásában Dr Pápai Lajos Győri megyéspüspök Isten áldását kéri a könyv szerzőire és olvasóira. Ugyanő 2005-ben megszűntette a közel 400 éves szervezetet.)

Mindszenty József veszprémi püspököt 1945 szeptember 15-én nevezte ki XII. Piusz pápa Esztergom érsekévé, és evvel a magyar katolikus egyház prímásává. Éppen Pápan bérált, innen sietett Veszprémbe, hogy elbúcsúzzon egyházmegyéjétől, majd Budapestre utazott, ahol Shwoy Lajos székesfehérvári püspökkel is, idézem innen Mindszenty emlékirataiból, „megtárgyaltuk gondjaimat, terveimet és az egyházközségek szerepéről az Új Ember-nek szánt cikkemet... Ő is azt tartotta a hierarchia legsürgősebb feladatának, hogy jól működő egyházközségekbe tömörítsük a hívő népet. Amint a rövidre rá megjelent szövegből kitűnik, másfél évtizeddel a Második Vatikáni Zsinat előtt már annak szellemében adtunk lelkipásztori kérdésekben eligazítást papjainknak és híveinknek. (Használtuk az „Isten népe” megjelölést is.) Az írás ezzel a címmel jelent meg: Amit a vihasztendő sürget.” A cikkben tovább ezt is olvashatjuk: „A magyar katolikus egyházközségek megsokasodott feladatkörrel fontos tényezőivé válnak a katolikus öntudatnak...

Bár egyházközségeink, konventjeink jóval előbb is voltak, pl. Sopronban, Kőszegen, mégis az egyházközségi élet általánosodása ettől az esztendőttől (1919) indult el a magyar földön...1945 is egyházközségi esztendő. Hasonló okból, mint 1919. Kell szaporodniuk az egyházközségeknek, mivel a földindulás az új településekben új egyházközségeket türelmetlenül sürget...Az egyházközségi életben jönnek a tudat küszöbe fölé az Egyháznak nagy érdekei: a templom, a katolikus iskola, kultúra, temető, család, a gyermek, a szegény, a beteg, a szenvedő. a kísértésben lévő, az elaggott, vagyis akik Jézushoz oly közel állottak földi életében...”

A Soproni Katolikus Konvent tehát Mindszenty számára minta volt az egyházi élet, az egykori ókeresztény egyházközségi élet feltámasztására, újralkotására. A II. Vatikáni Zsinatnak is lényeges ajánlata, kérése Isten népének újra közösségé váló szervezése. A szeretet állandósult hatása, a közösség, amiért az új, kis egyházak magukhoz vonzzák az elmagányosodottakat, a fiatalokat elsősorban. Ott, ahol megszólítják és megölelik egymást. Ahol minden tiszta, átlátható, megkérdeszhető. Ahol a legmélyebb tudatalatt felsejlik az elveszett Éden. Mert az etnológia tanulsága szerint, a legősibb, törzsi vagy állami szervezetséget sem elérő u.n. természeti népek körében, a közösség még szétválaszthatatlan egy, világi és szakrális. Ahol nincs erőszak, nincs rang. Szigorú az erkölcs, de a büntetés sem kegyetlen, csak a közösség rosszalása, megbélyegzése. Ahol altruista módon segítik, gyámolítják a gyengét, a beteget, a kicsit, a nőt, a bajbajutottat, ahol mindenki, önként, mindent megoszt társaival, mert ez számukra a legnagyobb öröm. Ahol párházasság uralkodik, elítélik a szabadságot. Ahol mindenki hisz egy legfőbb Teremtőben, egy halál utáni életben, és akik azokra hallgatnak, azok az elsők köztük,

akik mindenkit alázattal szolgálnak. Így írta le P. Wilhelm Schmidt és munkatársai a dél-afrikai busmanok, a Maláj félszigeten lakó szemangok, az fülöpszigeti aeták, az tűzföldi indiánok társadalmát. P.Wilhelm Schmidt ezt a több kontinensen is megfigyelhető, teljesen azonos értékrendet egy személyes, isteni őskinyilatkoztatásra vezeti vissza, nem csak egyszerűen az emberi természet ősrétege. Nem ismerősek ezek az erkölcsi elvek, értékek? Jézus az utolsó vacsorán, János evangéliumában az oltáriszentséghez hasonló örökségként hagyja ránk a krisztusi közösség mintáját. Ez az őskeresztény közösség, melyben a hazugság, az anyagi javak eltitkolása is bűn, amint Ananiás és Zafira esetéből tanulhatjuk.

A megtartó közösség mindenképpen minden ember kimondatlan, belső vágya, s ezt az elhidegült formák, szigorú szabályok és fennkölt pompa sem tudja feledtetni. A középkori vallásos céheket és társulatokat létrehozó belső igény az elmúlt évszázadban is működött falun és városon, és létrehozott hasonló társulatokat. Elsősorban a Rózsafüzér Társulatok sokféle formáját. Ebben szerény becslések szerint is több tízezer, ha nem több a résztvevők száma, elsősorban asszonyok. A titkok rendszeres cseréjén kívül, hasonlóan a középkori társulatokhoz, a tagok temetésén való részvétel, gyertyák gyújtásával, zászlókkal, vagy anélkül, lényeges részlete ennek a földi életen túlnyúló közösségnek. Hasonlóak a harmadrendek, a kisközösségek, Serra, Házas Hétvége, Neokatekumenek, Mécs, mind emberi, személyes kapcsolatokkal, megszólítható társakat keresnek. Versenyre kelnek a babtistákkal, püнкösdistákkal, szombatosokkal, nazarénusokkal, jehova-tanuival?...

Ez az őskeresztény közösség az 5. 6. században átalakul és felépül az egyház hierarchiája. A minta nem az utolsó vacsora asztalközössége, hanem a római birodalmi eszme,

az államegyház. A középkorban a német-római császárság és nem egyszer éppen e világi hatalmat is vitató pápaság kettőségében a kereszténység, a pogány római jogrendszer örököséként a feudális Európát szervező világi hatalomban kap döntő szerepet és helyet az Egyház. Segíti a királyt az igazságszolgáltatásban, közoktatásban, honvédelemben, közigazgatásban. Igaz, a keresztény király, keresztényszellemű és alapú társadalmat akar építeni, ehhez kéri az egyház segítségét. Ezért a főpapság a feudális egyház képviselői hatalmas jövedelmű uradalmakat, termény-tizedet kap. A főpapok megerősített bazilikákat, várakat építenek a pogány támadások kivédésére, a főesperes vezeti a közigazgatást. A jövedelem 1/4-e a szegényeké, 1/4 a templomok javítására és építésére megy el, 1/4 a papok támogatására megy, az utolsó 1/4 felett rendelkezik ő és családja. A nőtlenség még nem kötelező, a fiak azonban nem öröklik ezt a vagyont még akkor. Ez a Szent Ágoston megálmodta keresztény királyság.

Hogyan valósult ez meg Magyarországon? Bogyay Tamás 1979-ben a Súdostforschung-ban ismertette Győrffy György „István király és műve” c. könyvét. Kifogásolja, hogy Győrffy szerint a hazai kisebb szentek egyházi kultuszával szemben István kanonizálása célkitűzésében politikai lépés volt. Ez a megfogalmazás anakronisztikus, ahogyan az is, hogy István egyháza csak támasztéka volt egy még nagyobb alkotásának, az államnak. A politika ebben az időben még nem volt autonóm terület, s későbbi értelemben vett öncélú állam szintén ismeretlen volt még. A keresztény állam a 11. században, legalábbis ideális értelemben és alapvető szándék szerint, ugyanazokért a célokért küzdött, mint az Egyház, amelyik az állam törekvéseivel és érdekeivel egybefonódott és inkább az állam szolgáltatta az Egyházat, mint fordítva...” (Szántó 1990. 9.pp.)

A magyar egyház különleges helyzetben volt akkor és máig folyamatosan. Nem hasonló a sorsa egyetlen más, európai egyház sorsához, helyzetéhez. Bár az egyháztörténet, egyházi köztudat Szent Istvánnak tulajdonítja a magyar nép megkeresztelését, történeti tények cáfolják ezt. Nyelvészeti, régészeti, történeti adatok bizonyítják, hogy a magyarok számára a kereszténységet nem Ő és az általa behívott papok hozták, hiszen a hit alapvető fogalmai nem latin, német szláv eredetűek, a honfoglalók sírjaiban tucatjával találtak bronz mellkereszteket és Szent István nagyapja, az erdélyi Gyula is keresztény volt már és név szerint ismerjük erdélyi püspökét is. A katolikus egyházszerkezet felállítását az ő érdeme, s az, hogy személyében megvalósította a keresztény király példaképét, a pius, rectus et pacificus, a kegyes, igazságos és béketeremtő uralkodó mintáját, jobban és szebben, mint bárki más Európában. II. Szilveszter apostolnak nevezi, vagyis apostoli legációt kap pl. püspökségek alapítására, egyházak szervezésére, de lényegében a Szentszékkal egyetértésben. Mégis, Werbőczy óta él az a tévhit, és ezt hamisított ill félreértelmezett későbbi iratokkal vélték bizonyítani, a magyar király – apostoli király címét viseli. Ennek a címnek viseletére Mária Terézia is kísérletet tett, de nem kapta meg a pápa jóváhagyását, különösen nem az azzal járó jogokat. Mégis, a magyar királyok viselték e címet, és Mária Terézia is alapított püspökségeket, sőt azt a jogát is fenntartotta, hogy a pápai határozatok kihirdetését is megakadályozhatta. Még Ferenc József is, jogtalanul használta azt. Viszont, ha ez a jog a magyar királynak, mint a magyart állam vezetőjének kijár, a királyság megszűnésével ez a jog átháramlik a magyar állam vezetőjére, ill. az állam ezzel felruházott szervére. -Íme Csizmadia professzor úr érvelése a magyar állam egyházi hivatal törvényessége mellett. De

facto valóban ő helyezte be a püspököket hivatalukba 1990-ig. Elmondhatjuk, a magyar egyház a középkorban rendkívüli módon összefonódott az államhatalommal. Ha nem is de jure, de facto az uralkodó nevezte ki a püspököket, osztotta a javadalmaikat, különösen a 14. századtól, a vegyesházi királyok és a Habsburgok korától. Főpapok viseltek magas állami funkciókat, kamara elnöki, főispáni, kormányzói stb. rangot. Persze, mindig a leghűségesebb Habsburg pártiak közül kerültek ki. De már előbbi nagy visszaélésekről is tudunk. II. András, amíg Galiciában harcolt, helyettesévé, az ország kormányzójává nevezte ki Berchtoldot, sógorát, a kalocsai érseket. Ő robbantotta ki botrányos életével és kincsszomjával azt a lázadást, melynek során megölték a királynét, Gertrudot. (Bánk bán drámája e korból való!) Nem egy főpap és magas tisztségviselő botrányaival foglalkozik a pápai legátus. Zsigmond egy érseket és 3 püspököt száműzött. A szerémségi jobbágyok a sarcolások elöl papjaikkal menekülnek Moldvába, ahol megszületik az első magyar bibliafordítás. Az 1437-es erdélyi felkelés kirobbantója az erdélyi püspök embertelen adóbehajtása volt. A nép egyházát a pálosok, ferencesek, domonkosok szervezik, ők vezetik a felfegyverzett népet Hunyadi Jánossal és Kapisztrán Jánossal Nándorfehérvár felmentésére, ők és a nép hajtja végre e csodát. Miközben Estei Hyppolit 7 éves korában lesz esztergomi érsekké, Perényi nádor fia 9 évesen erdélyi püspök.

És ferences papok, egyáltalán még nem egy új felekezet megalapítására, hanem az egyház megújulása reményében állnak a parasztok elé, vezetik őket a török ellen kereszties hadjáratban, Dózsa Görggyel. Táborában 14 alföldi pap küzd, Mészáros Lőrincet megégetik és a keresztieseket, a keresztet magát is kigúnyolva irtják. Miközben Bakócz mérhetetlen kapzsiságában 26 egy-

házi javadalom birtokosa, egy olasz vendég azon csodálkozik, miért akar ez pápa lenni, amikor itt Magyarországon a király és pápai hatalom is a kezében van. Szalkai előbb váci, majd egri püspök, és csak amikor esztergomi érsekké nevezi ki a király, szentelteti fel magát pappá. Szelepcsényi, Kollonich, Forgách, Széchenyi püspökök ugyancsak gyűlöletes szerepet vállaltak Lipót ellenreformációjában, a 17. század végén, Zrinyi Péter, Nádasdy, Frangepán, protestánsok és lázadók százainak kivégzésében.

A feudális magyar egyház szembeszáll a szegények jogköveteléseivel, kiáll a nagybirtok fenntartása mellett. Pedig az első alföldi parasztmegmozdulások még fehér templomi zászlók alatt követelnek emberi jogot és emberi létviszonyokat, 1891-ben. A tüntetőket csendőrhoam szórja szét. Három év múlva Hódmezővásárhelyen már sortűzet kapnak. 1906-ban 400 helyen létesül földmunkásszövetség, de Andrássy belügyminiszter 5000 embert ítélt el. Ezután válnak a fehér zászlók egyre vörösebbé, és egyre több szegényember keresi a közösséget a szeretet jegyében, és lesz jehovista, nazarénus vagy szocialista. Az 1907-ben megindult magyar keresztényszocialista mozgalom nem tudott a hasonló rajnavidéki és belga mozgalom termékeny útjára lépni, egy emberibb társadalomért. Amikor 1908-ban a Katolikus Népszövetség szembehelyezkedik a földreformmal, a magyar Egyház egyértelműen az elavult és igazságtalan nagybirtokos-nagyfőkérs rend legfőbb ideológiai támaszává lesz. Európa többi részén épp az egyházak a demokrácia, az emberi igazság és szociális reformok zászlóvivői. Pedig van Prohászka, Apponyi Albertünk is, Apor Vilmosunk, és Márton Áronunk is, akiknek akarata nem érvényesülhetett a feudális nagybirtokkal rendelkező és a világi nagybirtokosok érdekével összefonódott főpapokkal szemben.

(Mária Terézia idején kialakuló feudális, magyarországi nagybirtok Magyarországon a legtorzabb, legnagyobb arányú, s ezt 1945-ig fenntartotta a nagybirtokos felsőház, minden reform-kísérlettel szemben.) Prohászka jól látta a jövőt. „A proletárság megszüntetése (vagyis a fennálló, igazságtalan társadalmi rend megdöntése) nélkülünk is meglesz, de mi lesz, ha az evangélium nem áll a proletáriátus mögött?” Vagyis igenis, az egyháznak van mondanivalója a világ formálására, de nem lehet kiszolgálója annak. Az Egyház nem vonulhat ki a világból, de nem is szolgálhatja a világot.

ÖSSZEFOGLALÁS

A közösség, az ember és ember közti állandósított kapcsolatrendszer építése, állandó feladat. Az Isten-kereső ember – közösségkereső ember. Sok tanulsággal jár az emberi kapcsolatok rendszerének, a közösségek szerepének alakulása a magyar néphagyományban és történelemben. Minden közösség és kapcsolat alapja a házassági kapcsolat, az arra épülő családközösség. Ilyen a nagycsaládi rend, amely periódusosan két generáció után felbomlott, majd a kis családok fokozatosan újabb nagycsaláddá váltak. A vér szerint család kiegészült a vallási élet közösségében a keresztszülőkkel, akik régen nem lehettek rokonok, de fontos szerepük volt a gyermeknevelésben. A keresztszülőknek ez a kötelessége nagyon időszerű lenne napjainkban, mivel még keresztény családokban is ritkán beszélnek nyíltan a szülők gyermekeikkel a hit és erkölcs kérdéseiről. Fontos volt az étkezések előtti és az esti közös ima, ami a II. Világháborúig úgy volt szokásban, hogy annak végeztével a gyermekek sorban megcsókolták a szülők kezét. Ez volt a parola. Közösen imádkoztak katolikus vidéken a déli harangszókor, minden jelentősebb

munka fohással, kereszttetéssel indult. A hitélet szempontjából is fontosak voltak a céhek, amelyek egyszerre világi és vallási közösségként is működtek. Létrejöttek tömörülések a céheken kívül állók vallási életének ápolására. Ezek voltak az egyházi céhek, köztük a legrégebbi a Szent György Társulat, aminek kezében volt a város világi és egyházi vezetése. A céheken belül is alakultak jámbor társulatok. Így a halászok Szent Anna, a molnárok Szent Farkas, a takácsok Három Király, a mészárosok Szent Jakab társulata. Később fontos szerepet töltöttek be a Rózsafüzér Társulatok. A II. Vatikáni Zsinatnak is lényeges ajánlása, kérése Isten népének újra közösségé való szervezése.

SUMMARY

CHURCH AS COMMUNITY. HISTORIC PATTERNS FROM HUNGARY

The journal Egyházfórum has recently launched a serial of lectures in which people profess their faith, their religion. God-seeking people are talking about their lives and convictions and also about their doubts as a lesson to draw from or encouragement; and at the same time they are asking for hope and confirmation on the part of participants. The personal motif of this particular evening is the following; man seeking and struggling for his faith comes to a point, where he not merely waits for a convincing experience, revelation as God's mercy, but he also tries prepare the way for the grace of God by practicing his faith in everyday's life. In other words he tries to accomplish the command of love. Love is not merely an emotion, but first of all a command. Creating and maintaining a community is an act of love. Human relationships are one's basic needs; in case they are not satisfied, they can cause mental diseases and can

lead to the destruction of the society. The smallest, most elemental community is the conjugal one of two people; on this is based the family, the kinship. That is also true for people living in the same location and for the national community of people with the same language, culture and history. In these communities people share the same material and transcendental values. Christian church was also organized in these small communities, whose independence was maintained for a long time even after the evolution of hierarchy to a variable extent and more or less that is the case in today's Hungary, as well. Such was the Catholic Status in Transsylvania which comprised the dioceses or the church community of a bigger location or that of several smaller locations whose leader - the parish clerk - was elected by the members. He managed the property of the church community, maintained the church, the school and the cemetery, invited the priest and was the judge of the community, too. The Convent of the free town of Sopron had similar rights, which was abolished only a few years ago. When József Mindszenty was nominated the Archbishop of Esztergom and thus the primate of Hungary he planned to reorganize the Hungarian Catholic Church - following the instructions of the Council Of Vatican II. - right on this pattern. That is because the Hungarian Church and the Royal reign had become closely intertwined in the past centuries and the church leaders often shared the interests of the class of big landowners which meant they did not welcome the spirit of Rerum Novarum and consequently did not support the Christian Socialistic movements demanding social justice although there were some excellent apostles of this spirituality in our country e.g. the bishop Ottokár Prohászka.